

РОЗДІЛ 11

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.232.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/89>

МІЖНАРОДНЕ СПОРТИВНЕ ПРАВО: ДОКТРИНАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

INTERNATIONAL SPORTS LAW: DOCTRINAL BASIS

Андрейченко С.С., д.ю.н., доцентка,
професорка кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті висвітлюються підходи до розуміння міжнародного спортивного права. Пропонується вузька та широка інтерпретація поняття «міжнародне спортивне право». Обґрунтовується, що міжнародне спортивне право у вузькому значенні є системою міжнародно-правових норм, що регулюють міжнародне співробітництво суб'єктів міжнародного права у галузі спорту на універсальному та регіональному рівнях й застосовуються до певного кола відносин, як-то: боротьба з апартеїдом та іншими формами дискримінації у спорті; боротьба з допінгом у спорті; визнання «права на спорт» як права людини; підтримання миру під час Олімпійських ігор, запобігання й боротьба з насильством у зв'язку зі спортивними подіями. У цьому разі відносини мають традиційний для міжнародного публічного права горизонтальний характер, і міжнародне спортивне право можна розглядати як галузь міжнародного публічного права.

З'ясовано, що під час розгляду міжнародного спортивного права у широкому значенні слід передусім урахувати, що міжнародна спортивна діяльність активно розвивається завдяки Олімпійському руху, що включає структури, які є не міждержавними, а неурядовими (зокрема, Міжнародний олімпійський комітет та міжнародні спортивні федерації). Для позначення усього широкого комплексу норм, спрямованих на регулювання міжнародних спортивних відносин, що виходять за рамки взаємодії між державами та міжнародними міжурядовими організаціями у сфері спорту та є транснаціональними за своїм характером, можна використовувати концепцію «транснаціонального спортивного права», ядро якого становить *lex sportiva*. Обґрунтовується, що основою *lex sportiva* є рішення Спортивного арбітражного суду, що є обов'язковими для сторін і підлягають виконанню відповідно до Нью-Йоркської конвенції про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень і є керівництвом для майбутніх справ, а також рішення Міжнародного олімпійського комітету та міжнародних спортивних федерацій, діяльність яких разом сприяє інтенсивному розвитку міжнародного спортивного співробітництва.

Ключові слова: спортивне право, міжнародне спортивне право, *lex sportiva*, Олімпійський рух, Спортивний арбітражний суд.

The article highlights the approaches to the understanding of international sports law. Strict and broad interpretations of the concept of "international sports law" are proposed. It is substantiated that international sports law in the "strict" sense is a system of international norms which regulate international cooperation of subjects of international law in the sports field at the universal and regional levels, and apply to a range of relations, such as the struggle against apartheid and other forms of discrimination in sport; fight against doping in sports; recognition of the "right to sport" as a human right; maintaining peace during the Olympic Games, preventing and combating violence in connection with sporting events. In this case, legal relations are horizontal, that is traditional for public international law, and international sports law can be considered as a branch of public international law.

Should be taken into account when considering the international sports law in a broad sense, that international sports activities are developing through the Olympic Movement, which includes structures that are not interstate but non-governmental (in particular, the International Olympic Committee and international sports federation). To denote a wide range of norms aimed at regulating international sports relations that go beyond the interaction between states and international intergovernmental organizations in the sports field, and are transnational in nature, the concept of "transnational sports law" the core of which is *lex sportiva*, can be used. It is argued that the basis of the *lex sportiva* are the decisions of the Court of Arbitration for Sport, which are binding on the parties and enforceable under the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, and guide for future cases, as well as the decisions of the International Olympic Committee and international sports federations, whose activities together contribute to the intensive development of international sports cooperation.

Key words: sports law, international sports law, *lex sportiva*, Olympic Movement, Court of Arbitration for Sport

Постановка проблеми. Спорт важливий і особливий із багатьох причин у всьому світі, і це вкладено в юридичну концепцію «специфіки спорту» та її застосування до найрізноманітніших практичних ситуацій на національному, європейському та світовому рівнях [1, с. 149]. Право, як і політика, супроводжувало спортивні змагання протягом усієї історії, і таке право часто мало унікальний статус. До прикладу, стародавні Олімпійські ігри поклалися на спеціальних чиновників – по суті, суддів, які були наділені спеціальними санкціями для виконання правил гри як у певному змаганні, так і організаційних правил Ігор у цілому. Оповідання міст-держав, що приймали участь у змаганнях та спортсменів про їхні зобов'язання, набуло форми статутів, названих «зейн» (*zanes*), присвячених Зевсу, і розміщувалися як нагадування біля входу на стадіон [2, с. 157]. Очевидно, що зародження класичних спортивних відносин відбулося на міжнародному рівні, що зумовлено інтернаціональним характером такого явища, як спорт [3, с. 189].

Глобалізація спортивних змагань є ознакою нашого часу. Натхненний сучасними Олімпійськими іграми,

підтримуваними комунікаційними технологіями, високпрофесійними спортсменами та комерційними інтересами, процес глобалізації триває безперервно. У цьому процесі міжнародне спортивне право поступово займає визначне місце [4, с. 109]. Особливий статус спортивної діяльності й, відповідно, спортивного права набув особливого визнання в міжнародному публічному праві. Процес розвитку міжнародного спортивного права має недавнє походження, чітко проявляючись лише в останній чверті ХХ століття. Міжнародне спортивне право – це, безумовно, ідея, чий час прийшов у відповідь на значні події: бурхливе зростання спортивної галузі під сильним впливом корпоративних інвестицій; широке ефірне віщання; відкрити конкуренцію між професіоналами та аматорами; допінг спортсменів; насильство на ігровому полі та глядачів; стійкі – хоча й значно зменшені – питання міжнародної політики та національності [2, с. 157].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо наявність в українській науковій літературі значної кількості праць, присвяченої питанням розвитку спортивного права (Г.Ю. Бордюгова, Р.М. Кацуба, О.В. Кири-

люк, О.А. Костюченко, О.В. Макогон, О.А. Моргунов, О.С. Облакова, А.Я. Палюх та ін.), в яких розглядаються певні міжнародно-правові аспекти співробітництва у спорті. Вагомий внесок у дослідження розвитку міжнародного спортивного права зробили С.В. Алексеев, М. Белофф (M. Beloff), Я. Блекшо (I. Blackshaw), А. Ербсен (A. Erbsen), Л.І. Захарова, Дж. Нафзігер (J. Nafziger), Р. Сікман (R. Siekmann), К. Феддер (C. Vedder), К. Фостер (K. Foster) та ін.

Водночас слід наголосити на неодностайності думок щодо місця міжнародного спортивного права у системі права та співвідношенні таких понять, як «міжнародне спортивне право», *lex sportiva* та деяких інших, а також на відсутності в Україні комплексних ґрунтовних досліджень проблематики міжнародного спортивного права.

Мета статті полягає у висвітленні доктринального розуміння поняття «міжнародне спортивне право», його вузької та широкої інтерпретації, визначенні місця міжнародного спортивного права у системі міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Із погляду теорії права в багатьох країнах світу «спортивне право» як окрема галузь національного права перебуває у стадії розроблення, оскільки воно знаходиться на стику багатьох галузей і включає у себе велику кількість елементів з інших галузей права, таких як арбітражне (бізнесове, господарське, конкурентне – залежно від країни), цивільне, трудове, фінансове, тоді як галузь міжнародного спортивного права вже давно є визнаною [5, с. 1] і продовжує невпинно розвиватися.

Термін «міжнародне спортивне право» отримав широке застосування у сучасній юриспруденції. Так, Дж. Нафзігер (*J. Nafziger*), що одним із перших почав займатися питаннями виникнення та розвитку міжнародного спортивного права ще у 80-х роках ХХ ст., визначає міжнародне спортивне право як процес, який включає «більш-менш відмітний звід правил, принципів, установ та процедур для регулювання важливих наслідків транснаціональної спортивної діяльності» [6, с. 1]. Водночас, за його висловлюванням, публічні аспекти міжнародного спортивного права, яке все ще розвивається, не повинні затіновувати супровідну роль міжнародного приватного права у вирішенні питань, пов'язаних зі спортом. До них належать, наприклад, юрисдикція національних судів щодо рішень міжнародних спортивних федерацій, правила за замовчуванням, коли сторони спору не застосовують автономію вибору закону, а також роль увічливості у визнанні та виконанні іноземних судових рішень за відсутності більш формальних вимог [2, с. 157].

На думку К. Фостера (*K. Foster*), міжнародне спортивне право охоплює «принципи міжнародного права, які застосовуються до спорту» [7, с. 2]. З позиції О. Олатавур (*O. Olatawura*), міжнародне спортивне право є «спеціалізованою галуззю транснаціонального права, яка у глобальному масштабі регулює поведінку та претензії приватних та державних учасників у спорті» [8, с. 130].

С.В. Алексеев під міжнародним спортивним правом розуміє систему обов'язкових взаємопов'язаних норм, що характеризуються спільністю і специфічністю предмета правового регулювання – міжнародною спортивною діяльністю, що має спеціальні методи, принципи і джерела, встановлює відповідальність за порушення цих норм, а також має певну автономність у системі загального міжнародного права за умови, що виділення такої групи зумовлено зацікавленістю міжнародного співтовариства в більш ефективному регулюванні відповідного комплексу міжнародних відносин. С.В. Алексеев відзначає, що міжнародні спортивні відносини неоднорідні за своїм характером. Це можуть бути як внутрішньодержавні відносини, що включають міжнародний (іноземний) елемент у тому чи іншому вигляді (наприклад, продаж (трансфери) гравців закордонним спортклубам, тобто

угоди між громадянами й організаціями різної державної приналежності), так і суто міждержавні відносини владного характеру (наприклад, міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю у сфері спорту) [9, с. 209].

Л.І. Захарова, розуміючи під міжнародним спортивним правом «сукупність саме міжнародно-правових норм, що регулюють співробітництво держав у галузі спорту», не погоджується з можливістю включення до складу міжнародного спортивного права норм національного права, оскільки вони належать правопорядку, принципово відмінному від міжнародного публічного права, так само як і норм міжнародного приватного права, тому що останнє «всупереч своїй назві є національним правом», хоча і тісно пов'язаних з іноземним правом та міжнародним публічним правом [10, с. 17; 11].

Вищевикладене свідчить про відсутність одностайності щодо визначення поняття міжнародного спортивного права, вкладання науковцями різного змісту у цей термін та застосування різних підходів до його розуміння – від визнання як міжнародного спортивного права лише системи норм міжнародного публічного права, що регулюють відносини, пов'язані зі спортом, до включення у таку систему відповідних норм міжнародного приватного права, а також внутрішньодержавного права.

Узагальнюючи різні доктринальні погляди на розуміння міжнародного спортивного права, можна виділити його широку та вузьку інтерпретацію. Міжнародне спортивне право у вузькому значенні є системою міжнародно-правових норм, що регулюють міжнародне співробітництво суб'єктів міжнародного права у галузі спорту на універсальному та регіональному рівнях й застосовуються до певного кола відносин, як-то: боротьба з апартеїдом та іншими формами дискримінації у спорті; боротьба з допінгом у спорті; визнання «права на спорт» як права людини. Також можна віднести до цього переліку підтримання миру під час Олімпійських ігор та запобігання й боротьбу з насильством у зв'язку зі спортивними подіями, які хоча й не є стосуються занять спортом, але безпосередньо пов'язані з ним [12, с. 13]. У цьому разі відносини мають традиційний для міжнародного публічного права горизонтальний характер, і міжнародне спортивне право можна розглядати як галузь міжнародного публічного права, що постійно активно розвивається.

Розглядаючи міжнародне спортивне право у широкому значенні, слід передусім урахувати, що в рамках міжнародного спортивного права домінуюча інституційна структура є не міждержавною, а неурядовою. Олімпійський рух є яскравим прикладом неурядової організаційної структури, яка наділена обмеженою міжнародною правосуб'єктністю, завдяки чому вона безпосередньо сприяє прогресивному розвитку міжнародного права. Відповідно до Олімпійської хартії, структура Олімпійського руху охоплює Міжнародний олімпійський комітет, міжнародні спортивні федерації, національні олімпійські комітети, оргкомітети Олімпійських ігор, «інші організації та установи, визнані МОК», такі як Міжнародний параолімпійський комітет та Всесвітнє антидопінгове агентство; національні асоціації; місцеві клуби, команди та ліги; спортсменів, арбітрів, тренерів та інших спортивних чиновників [13, с. 7].

«Вищим органом влади» Олімпійського руху є Міжнародний олімпійський комітет, що є міжнародною неурядовою неприбутковою організацією, місця, роль й обов'язки якого визначено в Олімпійській хартії [14]. Олімпійська хартія кодифікує загальні принципи, звичаї та авторитетні рішення, застосовні до міжнародних спортивних змагань, і тим самим формує нормативну основу міжнародного спортивного права. Із поступовим процесом легітимізації дія Олімпійської хартії почала розширюватися від організації періодичних олімпійських змагань серед неоплачуваних «аматорів» до управління певною

поведінкою та діяльністю як спортсменів, що не отримують винагороду, так і професійних спортсменів, а також спортивних чиновників у різноманітних міжнародних змаганнях. Хоча юридична сила Олімпійської хартії може бути під питанням, її основні принципи та правила дії у цілому відповідають вимогам міжнародного звичаю, що стосуються повторення, тривалості та універсальності практики, що визнається *opinio juris*. Відповідно до міжнародного публічного права, особливий статус Олімпійського руху та його установчих організацій, особливо МОК, добре визначений. Держави приймають рішення, керуючись Олімпійською хартією, та ведуть дипломатію з МОК [13, с. 7].

Отже, міжнародне спортивне право у широкому значенні є системою різноманітних за своєю юридичною природою норм, що мають на меті регулювання міжнародних спортивних відносин. Ядро такого розуміння становлять норми, що мають транснаціональний характер й отримали назву *lex sportiva*. Під *lex sportiva* у даному разі розуміється сукупність правил та принципів, що впливають, передусім, із рішень Спортивного арбітражного суду (САС) та рішень міжнародних неурядових організацій Олімпійського руху (МОК та міжнародних спортивних федерацій). На підставі цього вважаємо доцільним уживати не термін «міжнародне спортивне право» (що одразу викликає асоціацію з галуззю міжнародного публічного права й питаннями про суб'єктів, джерела правового регулювання та їх юридичну силу), а «транснаціональне спортивне право». У сфері спорту «концепція транснаціонального права дає змогу включити у цей новий правопорядок норми приватного характеру, розроблені міжнародними спортивними федераціями та МОК». Ще одним складником транснаціонального спортивного права є так зване м'яке право [15, с. 116].

Слід окремо зупинитися на різних поглядах щодо трактування *lex sportiva*. Термін *lex sportiva* був уперше уведений у 90-х роках ХХ ст. і з того часу набирає все більшого значення [16, с. 40]. Термін *lex sportiva* охоплює різні поняття з різним змістом. Одразу слід наголосити, що питання про те, чи є *lex sportiva* сукупністю унікальних юридичних принципів, характерних для спортивного права, залишається відкритим [16, с. 45–46], так само як і немає однастайності щодо змісту *lex sportiva*.

За відсутності єдиного погляду щодо *lex sportiva*, можна виділити такі основні позиції, згідно з якими *lex sportiva* визнається як:

- комплексна система приватного права, що формується завдяки численним угодам і підзаконним актам щодо спортсменів, національних олімпійських комітетів, національних керівних органів із конкретних видів спорту, міжнародних спортивних федерацій, а також державних і приватних антидопінгових агентств;
- форма самоврядування, яку спортивні посадовці намагаються створити, і, як наслідок, виключити судові розгляди в національних судах;
- неупереджені доктрини, на які посилаються арбітри САС під час винесення конкретних рішень, або сукупність прецедентів, або юриспруденція, які впливають на майбутні рішення САС, що є незалежним судовим органом для вирішення міжнародних спорів, пов'язаних зі спортом [17, с. 444].

Отже, обсяг *lex sportiva* розуміється по-різному, іноді розширювально, щоб охопити більшість норм, якщо не все міжнародне спортивне право. Однак, як правило, термін *lex sportiva* обмежується його початковим визначенням як сукупність правил та принципів, що впливають із рішень САС, насамперед, та інших офіційних рішень загальноприйнятої практики [13, с. 14–15]. За роки своєї діяльності САС розглянув значну кількість справ, що охоплювали широкий спектр юридичних питань, пов'язаних

зі спортом. Хоча арбітри САС, як правило, не зобов'язані виконувати раніше прийняті рішення та підкорятися принципу *stare decisis* (домінування юридичного прецеденту), в інтересах добросовісності та правової визначеності, вони зазвичай це роблять. Унаслідок такої практики постійно формується важливий масив норм спортивного права [1, с. 142].

Всесвітній антидопінговий кодекс – це найяскравіший показник існування *lex sportiva*. Кодекс ВАДА був прийнятий численними міжнародними спортивними федераціями, міжнародними організаціями, національними олімпійськими комітетами та асоціаціями, національними комітетами Паралімпійських ігор, асоціаціями з ігор Співдружності, державними антидопінговими організаціями, що фінансуються державою, та низкою інших організацій. По суті, це загальновизнане зобов'язання, що регулює допінг у спорті. Значна частина судової практики САС була визнана основою цього кодексу, що ще більше підтверджує важливість рішень САС у формуванні *lex sportiva* [16, с. 61].

Зауважимо, що Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р. вимагає від держав-учасниць дотримуватися принципів Всесвітнього антидопінгового кодексу, підтримувати Всесвітнє антидопінгове агентство, яке керує цим Кодексом, та здійснювати освітні програми проти допінгу. Кодекс, однак, не є невід'ємною частиною Конвенції і не створює обов'язкових зобов'язань відповідно до міжнародного права для держав-учасниць за винятком випадків, передбачених умовами співпраці Конвенції [13, с. 12].

Lex sportiva не вирішує всі питання, пов'язані зі спортом. Так, рішення щодо ігрового поля, правил гри або інших технічних положень – так звані *lex ludica* – зазвичай не підпадають під юрисдикцію арбітражу, що відповідає правилу невтручання [13, с. 16]. Спортивний арбітражний суд неодноразово підтверджував, що технічні правила, стандарти чи рішення щодо гри не підлягають арбітражному чи судовому контролю, поки вони не є довільними, грубо помилковими або злочинними [2, с. 157]. Натомість арбітражі, як правило, заслуховують три види суперечок: дисциплінарні заходи щодо спортсменів, інші питання, пов'язані з придатністю спортсменів, та комерційні питання.

Висновки. Стрімке поширення спорту у світі відбулося завдяки сучасному олімпійському руху. *Citius, Altius, Fortius* – швидше, вище, сильніше. Значною мірою цей відомий девіз Олімпійського руху виражає прагнення, які надихають і міжнародне спортивне право [13, IX].

Існує чимало варіантів термінологічної та змістовної інтерпретації поняття «міжнародне спортивне право». Міжнародне спортивне право у вузькому значенні є системою міжнародно-правових норм, що регулюють міжнародне співробітництво суб'єктів міжнародного права у галузі спорту на універсальному та регіональному рівнях. Для позначення усього широкого комплексу норм, спрямованих на регулювання міжнародних спортивних відносин, що виходять за рамки суто міжнародно-правового регулювання відносин між державами та міжнародними міжурядовими організаціями у сфері спорту та є транснаціональними за своїм характером, можна використовувати концепцію транснаціонального спортивного права, ядро якого становить *lex sportiva*. Основою *lex sportiva* є рішення САС, що є обов'язковими для сторін і підлягають виконанню відповідно до Нью-Йоркської конвенції про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень і є керівництвом для майбутніх справ, а також рішення МОК та міжнародних спортивних федерацій, діяльність яких разом сприяє інтенсивному розвитку міжнародного спортивного співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blackshaw Ian S. *International Sports Law: An Introductory Guide*. T.M.C. Asser Press, 2017. 154 p.
2. Nafziger J. *International Sports Law. Max Planck Encyclopedias of International Law*. 2009 (January). P. 156–166.
3. Облакова О.С. Міжнародні спортивні відносини: правова природа й історико-правові особливості виникнення. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2018. № 3. С. 188–195.
4. Nafziger J. The Future of International Sports Law. *Lex Sportiva: What is Sports Law?* Siekmann, R., Soek, J. (Eds.). The Hague: T.M.C. ASSER PRESS. 2012. P. 109–122.
5. Бордюгова Г.Ю. Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України»: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2009. 18 с.
6. Nafziger J. *International Sports Law*. 2d ed. Ardsley, New York: Transnational Publishers, 2004. 376 p.
7. Foster K. Is there a global sports law? *Entertainment Law*. 2003. № 2(1). P. 1–18.
8. Olatawura O.O. Fundamental Doctrines of International Sport Law. *The International Sports Law Journal*. 2008. № 3–4. P. 130–143.
9. Алексеев С.В. *Международное спортивное право : учебник / под. ред. П.В. Крашентникова*. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 895 с.
10. Захарова Л.И. *Международное спортивное право : учебник*. Москва : Проспект, 2017. 271 с.
11. Захарова Л.И. *Lex mercatoria и lex sportiva: особенности, сходства и различия*. *Lex russica*. 2019. 11. С. 70–78. URL : <https://doi.org/10.17803/1729-5920.2019.156.11.070-078>.
12. Siekmann R. *Introduction to International and European Sports Law: Capita Selecta (ASSER International Sports Law Series)*. T.M.C. Asser Press, 2012. 444 p.
13. Nafziger J. *International sports law. Handbook on International Sports Law / Edited by James A.R. Nafziger, Stephen F. Ross*. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Pub, 2011. P. 3–31.
14. Олімпійська хартія. URL : <http://noc-ukr.org/about/officialdocuments/olimpiyska-khartiya/>.
15. Кирилюк О. *Lex sportiva – концепція транснаціонального спортивного права*. *Закон и жизнь*. 2013. № 8(3). С. 113–117.
16. McLaren R. *The Court of Arbitration for Sport. Handbook on International Sports Law*. Edited by James A.R. Nafziger, Stephen F. Ross. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Pub, 2011. P. 32–64.
17. Erbsen A. *The Substance and Illusion of Lex Sportiva. The Court of Arbitration for Sport 1984–2004*. Blackshaw I, Siekman R, Soek J (eds). T.M.C. Asser Press, The Hague, 2006. P. 441–454.